

MICHAŁ SIERBA

ORCID: 0000-0002-3237-4635

**W KWESTII POKANIEWA I KATARZYNY KAZIMIERSKIEJ.
KILKA SŁÓW NA MARGINESIE EDYCJI
LUSTRACJI WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO 1602 ROKU**

DOI: 10.15290/sp.2018.26.10

Abstrakt. Artykuł dotyczy kwestii poprawnej przynależności dzierżawy pokaniewskiej, która była w posiadaniu Katarzyny z Niemirów po śmierci jej pierwszego męża Bartłomieja Żychorskiego. Artykuł stanowi uzupełnienie wydanej w 2017 r. *Lustracji województwa podlaskiego 1602 roku*.

Słowa kluczowe: lustracja, Pokaniewo, Podlasie, Katarzyna Kazimierska

Abstract. The article concerns the issue of appropriate ownership of the Pokaniewo leasehold estate that was in possession of Katarzyna of the Niemira family, after the death of her first husband Bartłomiej Żychorski. The article is a complement to the *Survey of Podlaskie Voivodeship of the Year 1602* issued in 2017.

Key words: survey, Pokaniewo, Podlasie region, Katarzyna Kazimierska

Na kartach 75–75 v. lustracji podlaskiej z 1602 r. zapisano:

Pokoniewo. Iż Pani Katarzyna Kazimierska trzyma dobra Króla JM na imię wieś Pokoniewo *cum pertinentiis*, które przed tym nigdy nie były rewidowane, chcieliśmy one lustrować, ale Pani Kazimierska lustracyjej dopuścić nie chciała. Powiadając, iż te dobra za prawem od króla Zygmunta Augusta św. pamięci przez lat czterdzieści trzyma, a nigdy z nich nic nie płaciła¹.

Niniejszy krótki artykuł ma na celu przybliżenie tej kwestii, jak również sylwetki Katarzyny Kazimierskiej, a także uzupełnienie wydanej niedawno lustracji podlaskiej z 1602 r. o informacje, których nie można było zamieścić w samej edycji źródłowej.

¹ *Lustracja województwa podlaskiego 1602 roku*, wyd. M. Sierba, Warszawa 2017, s. 95–96.

Pokaniewo² to wieś położona dziś w województwie podlaskim, w powiecie siemiatyckim, w gminie Milejczyce. W czasach I Rzeczypospolitej leżała w ówczesnym województwie podlaskim, w ziemi mielnickiej. Przez całą epokę nowożytną Pokaniewo stanowiło dzierżawę królewską. W XVI w. znajdował się tam folwark wraz z dworem i ogrodem. Przed 1562 r. dokonano tam pomiary włócznej³.

Mimo, iż Pokaniewo było królewszczyzną, to w XVI i XVII w. nie zostało objęte lustracjami dóbr królewskich. Lustracje na Podlasiu w tym czasie miały miejsce w 1570, 1576, 1602, 1616 i 1664 r.⁴ W 1580 r. w rejestrze podatkowym Pokaniewo zostało zaliczone do dóbr prywatnych, z których pobór zapłaciła Katarzyna Niemierzanka Hrehorowa Baczina⁵.

Skąpa literatura przedmiotu wprowadza zamieszanie w kwestii biografii Katarzyny Kazimierskiej, a także na jakiej podstawie prawnej trzymała ona Pokaniewo. Henryk Kotarski, autor biogramu Piotra Kazimierskiego (według niego pierwszego męża Katarzyny), pisał, że Piotr na początku lat siedemdziesiątych XVI w. dostał w dzierżawę Pokaniewo za zasługi wojenne, zaś po jego śmierci zostało ono przejęte przez wdowę po nim⁶. Autorzy niewydanego drukiem opracowania *Historyczne kompozycje ogrodowe i parkowe wschodniej Polski* Józef Maroszek i Barbara Bończak-Kucharczyk twierdzą zaś, że Piotr Kazimierski dostał Pokaniewo w dzierżawę już w 1562 r., będąc już wtedy mężem Katarzyny. Po śmierci Piotra Kazimierskiego, wdowa po nim Katarzyna miała wziąć ślub z Hrehorym (Grzegorzem) Baką⁷. Ich hipoteza została wysnuta na podstawie cytowanego już tekstu lustracji podlaskiej z 1602 r., gdzie była mowa o 40 latach trzymania Pokaniewa przez Katarzynę Kazimierską.

Powyższe informacje są błędne, o czym świadczy biografia Katarzyny – dość słabo zarysowana w rozproszonych źródłach. Katarzyna była córką

² W przeszłości spotyka się również pisownię Pokanihowo, Pokoniewo, Pakaniew i Pakaniewo.

³ B. Bończak-Kucharczyk, J. Maroszek, *Pokaniewo*, [w:] *Historyczne kompozycje ogrodowe i parkowe wschodniej Polski*, <http://www.testowy.minigo.pl/index.php/page/pokaniewo> [dostęp: 23 I 2018].

⁴ Patrz: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Archiwum Skarbu Koronnego [dalej: ASK], dz. XLVI, sygn. 149; AGAD, Metryka Koronna [dalej: MK], Lustracje, sygn. 64; *Lustracja województwa podlaskiego 1602 roku...; Lustracje województwa podlaskiego 1570 i 1576*, wyd. J. Topolski, J. Wiśniewski, Wrocław–Warszawa 1959.

⁵ *Podlasie*, cz. 1, wyd. A. Jabłonowski, Warszawa 1908, *Źródła dziejowe*, t. 17, s. 63.

⁶ H. Kotarski, *Kazimirski (Kazimierski) Piotr*, PSB, t. 12, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1967, s. 294–295.

⁷ B. Bończak-Kucharczyk, J. Maroszek, *op. cit.*

Stanisława Niemiry. Jej pierwszym mężem został Bartłomiej Żychorski. Był on przynajmniej od 1548 r. dworzaninem Zygmunta Augusta, a także Barbary Radziwiłłówny. Pełnił również urząd wójta drohickiego i stolnika podlaskiego⁸. Pokaniewo uzyskał już najprawdopodobniej w latach 50. XVI w.⁹ W 1568 r. w przywileju Zygmunta Augusta zapisano, że Żychorski trzymał „za daniną naszą w mielnickim powiecie na Podlasku, folwark y wieś Pokaniewo nazwane, prawem lennym”. Miał także dożywocie na 11 włókach w Żarczycach i 8 włók w Sytkach. Król w tym dokumencie rozszerzył wcześniejsze nadanie:

Wspomnianemu urodzonemu Bartłomiejowi Żychorskiemu, jego żenie Cazarzynie y ich dzieciom a potomkom własnym męskiego rodzaju i pokoleniu teraz znowu z zwierzchności a łaski naszej przywłaszczamy i daimy na wieczność¹⁰.

Bartłomiej Żychorski zmarł w 1570 r.¹¹

Następnym mężem Katarzyny był Hrehory (Grzegorz) Baka. Od 1544 r. pojawia się on w źródłach jako pokojowiec Zygmunta Augusta¹². W 1551 r. odnotowano go jako komornika królewskiego, zaś przynajmniej od 1556 r. był starostą rochaczewskim¹³. Pod rokiem 1576 Ignacy Kapica Milewski odnotował go jako „Hrehor Baka Pakaniewski v. Pokaniewski”¹⁴. W tym też roku Hrehor Baka zapłacił pobór do skarbu królewskiego z Pokaniewa i Żerczyc¹⁵. Zmarł przed 1580 r., gdyż w tym roku pobór z Pokaniewa zapłaciła wdowa po nim¹⁶.

Trzecim mężem Katarzyny z Niemirów był Piotr Kazimierski (Kazimirski) – rotmistrz wojsk królewskich. Piotr był synem Tomasza Kazimierskiego i Barbary z Gołuchowskich. Urodził się ok. 1540 r. Poświęcił życie karierze wojskowej. Brał udział w pierwszej wojnie północnej. W 1562 r. uczestniczył w zwycięskiej bitwie w okolicy Białego Kamienia, zaś dwa lata póź-

⁸ *Lietuvos Metrika. Knyga nr 530 (1566–1572). Viešųjų reikalų knyga 8*, oprac. D. Baronas, L. Jovaiša, Wilno 1999, s. 57–61; M. Ferenc, *Dwór Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie*, Oświęcim 2014, s. 44, 57, 237; *Urządnicy podlascy XIV–XVIII w. Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz et al., Kórnik 1994, *Urządnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII w. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. 8, s. 150.

⁹ AGAD, Archiwum Publiczne Potockich, sygn. 19, s. 546.

¹⁰ *Lietuvos Metrika...*, s. 63–65.

¹¹ *Urządnicy podlascy...*, s. 150.

¹² M. Ferenc, *op. cit.*, s. 251.

¹³ A. Boniecki, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI w.*, Warszawa 1887, s. 5.

¹⁴ Archiwum Narodowe w Krakowie, Zbiór Zygmunta Glogera, sygn. 17, s. 188.

¹⁵ AGAD, ASK, dz. I, sygn. 47, k. 68.

¹⁶ *Podlasie...*, s. 63.

niej nad Ulą. W 1567 r. brał udział w wyprawie radoszkowickiej. Dwa lata później walcząc w oddziale Aleksandra Połubińskiego zdobył Izborsk, gdzie pochwycono doradcę carskiego Afanasjewa Naszczokina. Kazimierski wraz z małą załogą bronił następnie Izborska przed armią moskiewską. Dostał się wtedy do niewoli. Car Iwan IV Groźny wysłał go niedługo potem jako posła z żądaniem uwolnienia Naszczokina. Po wypełnieniu poselstwa Kazimierski wrócił do carskiej niewoli. Został z niej zwolniony w ramach wymiany jeńców. W 1570 r. powrócił do kraju. Za zasługi wojenne otrzymał od Stefana Batorego dożywotni dochód z myta kowieńskiego. W kolejnych latach włączył się w kampanie wojskowe Batorego przeciwko Moskwie w stopniu porucznika chorągwi husarskiej. Po trzeciej wolnej elekcji walczył po stronie zwolenników Zygmunta Wazy pod Byczyną. Na sejmiku województwa krakowskiego w 1589 r. został wybrany rotmistrzem jazdy i oddany pod rozkazy Jana Zamoyskiego. Był arianinem zaangażowanym w działalność różnowierczą. W 1586 r. brał udział w zjeździe ariańskim w Lublinie. W 1598 r. w Pokaniewie przyjmował Jana Liciniusza Namysłowskiego – znanego działacza ariańskiego¹⁷. Żył jeszcze w 1601 r.¹⁸

Katarzyna Kazimierska zarządzała Pokaniewem po śmierci swego trzeciego męża, co też poświadcza przywołany już fragment lustracji podlaskiej z 1602 r. Rok później Katarzyna z Niemirów scedowała swoje prawa dożywotnie na Wojciecha Niemirę za zgodą króla Zygmunta III¹⁹.

Z powyższych informacji jasno wynika, że poruszana kwestia przedstawia się inaczej, niż sugeruje skąpa literatura przedmiotu. Jako pierwszy z wymienionych Pokaniewo uzyskał Bartłomiej Żychorski, który był pierwszym mężem Katarzyny z Niemirów. Wystarał się on u króla Zygmunta Augusta o przywilej na dożywotnią dzierżawę dla Katarzyny i ich dzieci w przypadku jego śmierci. Zmarł w 1570 r. najprawdopodobniej bezpotomnie lub jego dzieci nie dożyły pełnoletności. W związku z tym Pokaniewem zarządzała wdowa po nim. Wstąpiła ona następnie w związek małżeński z Hrehorym Baką, a dopiero po jego zgonie z Piotrem Kazimierskim. To Katarzyna z Niemirów wносиła swojemu drugiemu i trzeciemu mężowi Pokaniewo, a nie odwrotnie. Zarządzała nim również po ich śmierci.

¹⁷ H. Kotarski, *loc. cit.*; K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 5, Lipsk 1840, s. 69–70.

¹⁸ Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi w Mińsku, f. 1708, op. 1, sygn. 18, k. 369–369 v; sygn. 90, k. 199–200 v.

¹⁹ AGAD, MK, Księgi wpisów, sygn. 148, k. 15–16.

Bibliografia

Rękopisy

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
– Archiwum Publiczne Potockich: sygn. 19
– Archiwum Skarbu Koronnego: dz. I, sygn. 47; dz. XLVI, sygn. 149
– Metryka Koronna: Księgi wpisów, sygn. 148; Lustracje, sygn. 64
- Archiwum Narodowe w Krakowie
– Zbiór Zygmunta Glogera: sygn. 17
- Narodowe Archiwum Historyczne Białorusi w Mińsku
– f. 1708: op. 1, sygn. 18, 90

Wydawnictwa źródłowe

- Lietuvos Metrika. Knyga nr 530 (1566–1572). Viešųjų reikalų knyga 8*, oprac. D. Baronas, L. Jovaiša, Wilno 1999.
- Lustracja województwa podlaskiego 1602 roku*, wyd. M. Sierba, Warszawa 2017.
- Lustracje województwa podlaskiego 1570 i 1576*, wyd. J. Topolski, J. Wiśniewski, Wrocław–Warszawa 1959.
- Podlasie*, cz. 1, wyd. A. Jabłonowski, Warszawa 1908, *Źródła dziejowe*, t. 17.

Literatura przedmiotu

- Boniecki A., *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI w.*, Warszawa 1887.
- Bończak-Kucharczyk B., Maroszek J., *Pokaniewo*, [w:] *Historyczne kompozycje ogrodowe i parkowe wschodniej Polski*, <http://www.testowy.minigo.pl/index.php/page/pokaniewo> [dostęp: 23 I 2018].
- Ferenc M., *Dwór Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie*, Oświęcim 2014.
- Kotarski H., *Kazimirski (Kazimierski) Piotr*, PSB, t. 12, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966–1967, s. 294–295.
- Niesiecki K., *Herbarz Polski*, t. 5, Lipsk 1840.
- Urzędnicy podlascy XIV–XVIII w. Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz et al., Kórnik 1994, *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII w. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. 8.

**The issue of Pokaniewo and Katarzyna Kazimierska.
Short notes on the side of *Lustracja województwa podlaskiego 1602 roku*
(*Survey of Podlaskie Voivodeship of the Year 1602*)**

Summary

The article raises the issue of Pokaniewo estate (the crown estate) and its leasehold by Katarzyna of the Niemira family. The article discusses her biography based on which it is possible to specify who was the owner of the leasehold estate and in which period. It had been granted to her first husband, Bartłomiej Żychorski, who had procured from king Sigismund Augustus the privilege of perpetual leasehold of the estate for his wife. After his death Katarzyna of the Niemira family married Hrehory Baka, and then Piotr Kazimierski. Contrary to the current opinion it was not those two who were the Pokaniewo leaseholders, but Katarzyna of the Niemira family. This short article has been written as an addition and complement to the content that could not be fully included in the *Survey of Podlaskie Voivodeship of the Year 1602* issued in 2017.

Michał Sierba – doktor historii, muzealnik badający dzieje Podlasia w epoce nowożytnej. Autor m.in. książki *Radziwiłłowskie dobra Orla (1585–1695)* i edycji źródłowej *Lustracji województwa podlaskiego 1602 roku*. Na co dzień pracuje w Muzeum Miasta Łodzi i współpracuje z Muzeum Podlaskim.

e-mail: michal_sierba@wp.pl